

KÖNYVISMERTETÉS

Lipthay Endre: *A verebi Végh család története*. Vereb, 2009. 215 p. (ISBN: 978-963-7233-38-8)

Aligha túlzás az a megállapítás, hogy a rendszerváltást követően, az elmúlt két évtizedben reneszánszát éli a genealógiai és családkutatás. Szakemberek és lelkes amatőrök hosszú éveken át folyó levéltári kutatómunkával igyekeznek feltárni nemesi és polgári származású családoknak a múlt ködébe vesző históriáját. Teszi természetesen mindezt ki-ki a maga módján. Egyesek a feltáró–kutató munkát tudományos színvonalon, a történelemben, a genealógiában, diplomatikában, heraldikában és más történeti segédtudományokban szerzett elmélyült ismereteinek, a szükséges nyelvek (elsősorban a latin és a német) kellő tudásának birtokában végzik. Mások, tudományos felkészültség hiányában szakembereket vonnak be a kutatómunkába, újabb adatokkal–forrásokkal téve teljessé családjuk több évszázados történetét. Megint mások saját használatra, maguk fognak hozzá familiájuk múltjának feltárásához, és a levéltárak családtörténeti kútfőinek (így például az anyakönyveknek) vizsgálatával kísérlik meg felmenőiket, rokoni kapcsolataikat kideríteni.

A genealógiai, illetve családtörténet-kutatási paletta tehát sokszínű, és meglehetősen különbözőek az elért eredmények is. Ezt bizonyítják azok az eltérő színvonalú munkák, amelyek az utóbbi években egy-egy család történetéről napvilágot láttak. Ezek a művek egyúttal igazolni látszanak azt, a szakmai kutatás részéről megfogalmazott elvárást, miszerint csak igényesen, megfelelő felkészültség és tudásanyag birtokában, a források elmélyült ismeretével lehet genealógiai, illetve családtörténeti kutatásokat folytatni. Nem véletlen, hogy az 1945 után külföldre távozni kényszerült, és az utóbbi két évtizedben részben visszatelepült nemesi és polgári családok olyan szakembereket kérnek fel familiájuk históriájának kutatására, akik kellő erudícióval vannak felvértezve, ismerik a levéltári kútfőket és a szakirodalmat, nem hiányzik belőlük a kitartás a sokszor éveken át tartó kutatómunkához.

Az ilyen fiatal kutatók közé sorolhatjuk Lipthay Endrét, aki történészként, saját családjá múltjának feltárása során szerzett kutatói tapasztalatait és felkészültségét kitűnően kamatoztatva elvállalta a verebi Végh familia közel négy évszázadra visszanyúló históriájának a feldolgozását. A munka elkészítésével a család egyik hazatelepült leszármazottja, Végh (V.) Péter bízta meg, aki őseinek a 18. század

második felében szerzett Fejér megyei birtokára tért haza, s a kárpótlási törvény értelmében több földtulajdont nyert vissza, Vereben új házat emeltetett, és helyrehozatta a verebi és a felsőszemerédi családi kriptát. Egyúttal saját vagyonából hathatósan támogatta a község iskolájának újjáépítését és több épület (köztük a templom) renoválását.

A Végh familia családi levéltára és könyvtára, mint megannyi más nemesi családé, a második világháború idején, a front átvonulásakor elpusztult. Magának a megbízónak, Végh (V.) Péternek azonban sikerült az emigrációban a család más tagjaitól és a rokonoktól jelentős számú levelet, iratot összegyűjtenie. Magyarországra visszatérve szintén számos, a familia történetére vonatkozó forrást, adatot kutatott fel, melyeket Lipthay Endre rendelkezésére bocsátott. Lipthay az impozáns kivitelű, igényesen kiadott mű elkészítése során több száz, a Magyar Országos Levéltárban, több megyei (Sopron, Fejér, Somogy, Vas, Nógrád és Nyitra) és egyházi (Székesfehérvári Püspökség Levéltára) archívumban található kútfőt dolgozott fel. Nagy haszonnal forgatta a család egyik kiemelkedő képviselőjének, az Iparművészeti Múzeum néhai igazgatójának, Végh Gyulának az Országos Széchényi Könyvtárban található visszaemlékezéseit. Lipthay nemcsak források feltárását végezte el, de alaposan tanulmányozta a vonatkozó történeti szakirodalmi munkákat is, illetve építette be művébe azok eredményeit.

A család történetét feldolgozó monográfia tematikájában, feldolgozási módszereiben, forráshasználatában, felépítésében szervesen kapcsolódik ahhoz a kezdeményezéshez, hogy az egykori kiemelkedő jelentőségű magyarországi nemesi familiák históriáját széles forrásbázison és szakirodalmi eredményeken nyugvó tudományos, egyúttal azonban népszerű, a szélesebb érdeklődő közönség számára jól érthető stílusban megírt monográfiában mutassák be.

Bár Lipthay a Végh familiának a családi hagyomány szerint az 1630-as évekig visszavezethető történetét kronológiai rendben, mégpedig az egyes családi ágak szerint dolgozta fel, mégsem az átlagos színvonalú, „szokványos” családtörténetet tárt az olvasók elé. A Végh család egyes tagjainak pályaképét mindig az adott kor társadalmi–gazdasági és kulturális viszonyai között, szorosan az országos vagy regionális történeti keretekbe illesztve mutatja be.

A Végh familia 18. századi és 19. századi eleji jelentősebb képviselői (Végh [I.] Ignác, Végh [I.] Péter és Végh

[II.] Péter) mindenekelőtt az állami–közigazgatási hivatali pályán szerzett érdemeiknek köszönhetőek, hogy az úgynevezett *bene possessionatus* köznemesség soraiba emelkedtek, és 1775-ben királyi adományként megszerezték a Fejér megyei Verebet és a hozzá tartozó területeket, első jelentős birtokukat. Liphay nemcsak az említett családtagok állami–vármegyei hivatali karrierjét vázolta fel, de nagy súlyt helyezett a Végh család birtoklástörténetének, azaz a családi birtokállomány kialakulásának a feltárására is. Továbbá annak bemutatására, hogy az igen ambiciózus és az adott kor társadalmi–gazdasági változásaira igen érzékenyen és élénken reagáló, illetve azokhoz alkalmazkodni képes családtagok miként fejlesztették magas színvonalú gazdálkodásukat.

A Végh család több jeles, kimagasló tehetségű, országos hírnévre szert tett egyéniséget adott az országnak. Így Végh (II.) Péternek, Végh István koronaőrnek, vagy a zenei zenei tehetséggel megáldott Végh (V.) Jánosnak, a Zeneakadémia alelnökének, vagy Végh Gyulának, az Iparművészeti Múzeum egykori igazgatójának, művészettörténésznek a személyében. Liphay a Végh család ezen tagjainak nemcsak az ország életében játszott közéleti, politikai és művelődési tevékenységét mutatja be, hanem bepillantást nyújt magánéletükbe is. A portrék sokszínű felvázolása nyomán szinte megelevenedni látszanak az egyes személyek. Szintén igen életszerűek a család visszatelepült, illetve még külföldön élő tagjairól alkotott képek is.

Talán nem lett volna érdektelen a szerzőnek felvetnie azt a kérdést, illetve pontosabban kutatásokat folytatnia arról, vajon az ország más, szintén magas hivatalokat viselt köznemesi családjaihoz (például Ürményiek, Szentiványiak) hasonlóan miért nem kerültek a Véghék az arisztokrácia soraiba? Azaz: sohasem merült fel az igen ambiciózus családtagokban az, hogy a főnemesség soraiba emelkedjenek?

Úgy illik, hogy a recensens a mű pozitívumainak méltatása mellett az esetleges kritikai észrevételekről sem feledkezhet meg. A családtagok által viselt, illetve betöltött tisztségek megnevezését pontosabban kellett volna megadni. Például Végh (II.) Péter nem királyi ügyigazgató, hanem királyi jogügyigazgató volt. A recensens több esetben hiányolja, hogy a szerző több esetben nem közölte adatszerűen az olvasóval: mikor nevezték ki az előbb említett családtagot a különböző tisztségekbe. Így például Végh (II.) Péter hivatali karrierjének főbb állomásai a következők: 1762–1765: koronaügyész; 1779–1789: királyi személynök; 1789–1795: tárnokmester (és nem főtárnokmester); 1795–1802: országbíró. Nem ismert, mikor lett Végh (II.) Péter helytartótanácsi bíró és tanácsos, továbbá az sem, mikor lett a Magyar Királyi Helytartótanács elnöke. (Itt jegyezném meg, hogy Zichy Károly 1788 és 1795 között töltötte be az országbírói tisztséget. Azaz már II. József idején lett „új országbíró”. A pontatlanságok és hiányosságok elkerülhetőek lettek volna, ha a szerző használta volna Fallenbüchl Zoltán munkáját (*Magyarország föméltségai, 1526–1848.*), vagy maga ellenőrzi a vonatkozó levéltári forrásokban a kinevezési adatokat. Végh (II.) Péter országbírói működése is bővebb kifejtést érdemelt volna. Az idő-

szakra vonatkozó kútfők (József nádor iratai) és irodalmat (Domanovszky Sándor József nádorról írt monográfiája), azok, illetve annak behatóbb tanulmányozásával egzaktabb képet rajzolhatott volna az országbíró tevékenységéről, az udvarhoz, a nádorhoz és más kormányzervek vezetőihez fűződő viszonyáról. Felesleges volt „felróni” Végh (II.) Péternek, miért nem volt Baranya vármegyében birtoka: főispáni kinevezése, amely ideiglenes megbízatásnak számított, nem járt egyúttal jószágyszerzéssel. Splényi József báró, akit a lemondott Széchenyi Ferenc gróf utódjává nevezett ki II. József kerületi főispáni adminisztrátorra, szintén a kerület adminisztrátora volt, és nem „actualer obergespan”. Végh (II.) Péter nem főispán, hanem főispáni adminisztrátor volt.

A főispáni tisztségek betöltését illetően szintén felhívnam a szerző figyelmét Fallenbüchl Zoltán másik, használat forgatható művére (*Magyarország főispánjai*). Sajnálatosan kimaradt Végh (III.) Ignác az 1825–1827. évi országgyűlésen kifejtette tevékenységének akár csak rövidebb összefoglalása. A verebi birtokról (az uradalom elnevezés talán túlzás) esetleg az egyes urbáriumok, összeírások, kiváltképpen az utolsó, 1828. évi regnikoláris konkripció tükrében annak gazdálkodásáról, a birtokjövedelmekről és a verebi paraszti társadalom összetételéről részletesebb képet nyújthatott volna.

A recensens részletesnek tartja a Végh família tagjaival rokonságba került családok (például Csúzy, Vörös, Andrassy, Almásy, felsőbüki Nagy, Bezerédj) bemutatását. A szerző által idézett egyes forráskiadványok tartalmát érdemes lett volna bővebben ismertetni. (Például Végh [II.] Péter testamentumát). Liphay gyakran hivatkozik az általa vizsgált kor sajtóirodalmára is. Nem lett volna haszontalan, ha a Végh család illető tagjára/tagjaira vonatkozó cikkeket, tudósításokat más hírlapokban és folyóiratokban is felkutatva volna. Végh (II.) István tanulmányairól szólva a szerzőnek nem a Pallas Lexikonra kellett volna utalnia, hanem a pesti egyetem illető irataira. Talán szintén nem lenne érdektelen, ha a szerző utánajár, mikor lett Végh (II.) István az MTA Igazgatótanácsának a tagja?

A szövegbe illesztett német idézeteket érdemes lett volna egységesen magyar fordításban is közölni. Hasonlóképpen a latin citációkat is. Bizonyos latin szavak/kifejezések magyar megfelelőit szintén érdemes lett volna körültekintőbben megadni. Például a *perillustris* jelző nem „igen tekintélyes”-t jelent, hanem „nemzetes”-t. A királyi biztos nem a királyi udvar kísérelője volt. Végh (II.) Péter gyermekei nem Pest-Budán, hanem Pesten vagy Budán születtek. El kellett volna döntenie azt, tulajdonképpen hány évet élt Végh (I.) Ignác: a közölt sírfelirat szerint 60 esztendő, tehát 1725-ben kellett, hogy szülessen, és nem 1723-ban. Mint ahogy azt is, hány gyermeke volt Végh Jánosnak: 12 vagy 13. (92.)? Az idézett vármegyegyűlési protocollumok nem „nemesi jegyzőkönyvek”. Az 1811. február 6-i pénzügyi pátens nem ötszörösen értékelte le a papírpénzt, hanem egyötödére csökkentette értékét. Nem világos, mit ért a szerző a „pro primo V. Notarius” alatt? Egy-egy forrás teljes vagy bő idézése talán meggondolandó lett volna (73–80.).

Ami a munka jegyzetelését illeti: egységesebben lehetne követni a jegyzeteket, ha azok nem az egyes részfejezetek után, hanem a könyv végén szerepelnének. A jegyzetekben több helyen nincsenek feltüntetve az oldalszámok, nincsenek következetesen megadva a szakirodalmi munkák és forráskiadványok adatai. Pontatlan vagy kiegészítésre szorul néhány esetben a levéltári források lelőhelyének feltüntetése. Fontos lett volna a mű végén egy rövidítés-jegyzékkel is szolgálni.

A fenti észrevételek nem vonnak le Liphay Endre munkájának értékéből. Ismételten hangsúlyozzuk, hogy a mo-

nográfia első ízben nyújt átfogó képet magyarországi nemesi társadalomban a honi politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális életben kimagasló szerepet játszott Végh családról és tagjairól.

Egyes részleteiben pedig eddigi ismereteinket számos új adattal szolgáló műről van szó, amelyet nemcsak a család múltja és jelene iránt érdeklődők forgathatnak nagy haszonnal, hanem azok is, akik a hazai nemesi társadalom történetét kutatják, faggatják.

Soós István

HÍREK

Vajay Szabolcs rendkívül értékes könyvtára sok segítőkész ember révén a közelmúltban Magyarországra került. Nagyobb, a genealógiai és heraldikai vonatkozású, illetve a lovagrendekre vonatkozó részét a Magyar Máltai Lovagok Szövetsége egy jelentős külföldi magánadomány segítségével vásárolta meg és helyezi el Fehérvár-csurgón a Károlyi-kastélyban, ahol katalogizálás és feldolgozás után kutatható lesz. Ugyanitt helyezik el és idővel ugyancsak kutatható lesz Vajay Szabolcs hatalmas családtörténeti és címertani jegyzet- és kartonanyaga. A könyvtár másik részét – az általános középkor-tudományi műveket – Vajay Szabolcs szándékának megfelelően a Central European University (CEU) kívánja megvásárolni, és a családdal megkötendő megállapodás alapján ezek a könyvek a CEU–ELTE középkori könyvtárban lesznek mindenki számára hozzáférhetőek. Előreláthatólag 2011 második felében tudományos konferenciát kívánnak szervezni az érintett intézmények Vajay Szabolcs munkásságáról.

